

С Т А Н О В И Щ Е

От доц. д-р Мирослав Митъов Димитров, ЮФ при УНСС - външен член на научно жури, определено със Заповед № РД-38-155/19-03.2021 на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски” на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.6 Право, научна специалност Гражданско и семейно право

Тема на дисертационен труд: Искът по чл. 59 ЗЗД

Автор: Ирина Веселинова Богданова

1. Кратка информация за процедурата и докторанта

Със заповед № РД-38-155/19-03.2021 на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски”, издадена по предложение на Факултетния съвет на ЮФ (Протокол № 7 от 16.03.2021 г.), съм определен за външен член на научното жури в процедурата за публична защита на дисертационен труд на тема „Искът по чл. 59 ЗЗД” с автор Ирина Веселинова Богданова – докторант по докторска програма „Гражданско и семейно право” към Катедра „Гражданскоправни науки” на ЮФ при СУ „Климент Охридски”.

Ирина Богданова е задочен докторант в професионално направления 3.6 Право (Гражданско и семейно право) към Катедра „Гражданскоправни науки” на ЮФ при СУ „Климент Охридски” с научен ръководител проф. д.н. Иван Русчев. Тя се дипломира с отличен успех като магистър по право през 2012 г. Още през студентските си години проявява ясно изразен интерес към научни изследвания в областта на частното право, който се обективира в три научни публикации (две от тях в съавторство). Участва активно в кръжока по Гражданско и търговско право, включва се в студентски състезания за решаване на казуси и други форми на студентски изяви. След дипломирането си започва практика като юрист – работи около три години в две търговски дружества, като същевременно съхранява и засилва публикационната си активност. В този период е публикувала девет научни статии. След спечелен конкурс през 2017 г. е назначена за асистент в Катедра „Гражданскоправни науки” на ЮФ при СУ и започва преподавателска работа, като води семинарни занятия по Гражданско право, Обща част и Облигационно право на студенти от специалност Право. Продължават и научните ѝ изяви – участва в научен проект, изнася научни доклади в рамките на четири научни конференции, публикува още 16 статии в научни списания. Дори тази кратка биографична справка показва, че дисертантът е забележително бързо утвърдил се млад преподавател и учен-изследовател в

областта на частното право с впечатляващ брой научни изяви, направени за относително кратък период от време.

2. Обща характеристика на дисертационния труд - актуалност, значимост, структура, методи на изследване и съдържание на дисертационния труд

2.1. Актуалност и значимост

Темата на дисертационния труд е подбрана сполучливо и формулирана кратко и ясно. Тя е дисертабилна, научно и практически значима, и за мен безспорно актуална, тъй като в българската правна литература липсва цялостно монографично изследване, насочено с фокус върху генезиса на общия иск за неоснователно обогатяване по чл. 59 ЗЗД, фактическия му състав, предпоставки за прилагане и пр. (Монографията на акад. Големинов обхваща всички състави на чл. 55-59 ЗЗД, а тази на доц. Красимир Митев – съставите по чл. 55-58 ЗЗД). Липсата на такова изследване до днес вероятно не е случайно, тъй като темата по мое мнение е трудна и предизвикателна, поради което задълбоченото ѝ разработване от дисертанта е достойна за уважение проява на научна смелост, за което може да бъде поздравен. Темата има богат теоретичен и практически заряд, тъй като поставя множество не само научни, но и практически проблеми, нуждаещи се от задълбочено научно изследване, чиито резултати да подпомогнат практиката по прилагане на действащото законодателството, а и усъвършенстването на самото законодателството, което в областта на прилагане принципа за недопускане на неоснователно обогатяване според мен не винаги постига справедлив баланс между интересите на засегнатите правни субекти. С пълно основание може да се твърди, че дисертационният труд, който е предмет на настоящата процедура за публична защита, запълва пълноценно една съществена празнина в българската правна доктрина, тъй като въпросите, свързани с субсидиарния иск по чл. 59 ЗЗД са били разглеждани само в някои курсове по Облигационно право, при това не достатъчно подробно (напр. съответните части от учебните курсове на акад Любен Василев и на проф. Златка Сукарева), в част от монографията на акад. Ч. Големинов, отделни научни статии, или са били засягани ad hoc в монографични разработки, които имат друг основен предмет на изследване. Следва да се отбележи още, че актуалността на темата произтича и от обстоятелството, че в последните около 30 години настъпиха дълбоки промени в социално-икономическата среда, в която възникват облигационните отношения, което неминуемо според мен внесе нови моменти в разбирането за „обедняване” и „обогатяване”, тъй като частното право в крайна сметка е призвано да обслужва фактически съществуващите имуществени отношения, като ги регулира адекватно на средата, в която те се развиват. Затова определено може да се поддържа, че дисертационният труд на Ирина Богданова представлява

новост в българска правна наука. Той безспорно обогатява правната теория от една страна, а от друга – има съществено значение за българската юриспруденция предвид значимия брой правни спорове, разглеждани от съдилищата във връзка с прилагането на чл. 59 ЗЗД.

2.2. Структура на дисертационния труд и методи на изследване

Дисертационният труд е разработен в съответствие с изискванията на чл. 27 от Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България. Структуриран е правилно и балансирано. Отделните части следват логично една след друга, като е постигната забележителна смислова цялост и завършеност на изложението. То се състои от увод, четири глави, разделени на параграфи, заключение и библиография (списък на използваната литература). Дисертацията като обем надхвърля значително обичайния такъв и възлиза на 429 страници, от които 401 стр. са чисто научно съдържание. Направени са 1427 бележки под линия, при това не самоцелни, а научният апарат обхваща общо 220 заглавия на учебни курсове, монографии, статии, студии и други източници на български, английски, френски, немски, италиански и руски езици. В изследването си авторът е боравил с множество научни методи. Наред с класическите методи за научни изследвания - анализ, синтез, индукция, дедукция и традиционния в областта на правото правно-догматичен подход, изразяващ се в познатите и широко практикувани способности за тълкуване на правните разпоредби (логическо, систематично, телеологическо и др.), авторът умело е използвал също правноисторическия и сравнителноправния метод, чрез които от една страна е разкрил причините за зараждането на идеята за общ състав на неоснователно обогатяване, а от друга страна – за аргументиране на поддържаните от него в дисертацията тези. Използвана е и обилна съдебна практика, обективизирана в съдебни актове не само на ВС/ВКС, но и такава в релевантни съдебни актове на други съдебни инстанции – напр. Софийски апелативен съд, а също и в по-стари съдебни актове на ВКС от времето на действието на ЗЗД (отм.)

2.3. Съдържание на дисертационния труд (кратко представяне)

Съчинението започва с увод, в който авторът правилно очертава предмета на своето изследване, неговия обхват, цели, задачи, проблемни моменти, както и използваните методи на научно изследване.

Първа глава има преимуществено исторически и сравнителноправен характер. В нея авторът проследява подробно генезиса на идеята за обща претенция за неоснователно обогатяване, нейното развитие през вековете, различните законодателни подходи и нормативни решения за уреждане на отношенията, породени от обогатяване за едно лице за сметка на друго, без те да са свързани с договорноправна връзка.

Фокусът на изследването във втората глава на дисертационния труд е големият въпрос за субсидиарността като елемент от фактическия състав на общия иск по чл. 59 ЗЗД, който въпрос е централен за точното очертаване на приложното му поле. След подробно представяне на субсидиарността в българската и чуждестраната права доктрина, очертавайки различните схващания и развитието на правно-догматичните възгледи за нея, авторът се насочва към определяне на съдържанието на субсидиарното правило на чл. 59 ЗЗД и различните измерения на законовото изискване за липсата на друг иск. В тази връзка сполучливо и подробно се изяснява какво трябва да се разбира под „друг иск”, какъв следва да бъде той и как се установява наличието му и какво е действието на субсидиарното правило на чл. 59 ЗЗД при разполагаемост с друго правно средство за имуществено изравняване. Направени са необходимите за целта съпоставки със специалните кондикционни искове по чл. 55 ЗЗД, деликтните искове и ревандикационните претенции. Съществено практическо значение, представляващо и приносен момент на работата, е установяването на характера на изискването за липса на друг иск, т.е. дали представлява отрицателна материалноправна или процесуална предпоставка. По-нататък са разгледани и други въпроси с процесуално значение – разграничени са липсата на друг иск от неправилната правна квалификация евентуалното съединяване на иска по чл. 59 ЗЗД с други искове, евентуалното заявяване на иска по чл. 59 ЗЗД като главен и пр. Изследван е и проблема за иск срещу лице, което е различно от обогатилия се, което авторът правилно обосновава, че той също попада в обхвата на понятието „друг иск” по смисъла на чл. 59 ЗЗД. Подобаващо внимание е отделено и на въпроса за действието на субсидиарността при отхвърляне или при неефективност на „другия иск”, който въпрос има съществено практическо значение.

В трета глава са изследвани всички останали елементи на фактическия състав на чл. 59 ЗЗД извън субсидиарността. На първо място това е обогатяването. Задълбочено е изяснено понятието обогатяване, причините за настъпването му и различните му форми – увеличаване на актива, намаляване на пасива, спестяване на разходи, като в рамките на всички тези форми са разгледани множество хипотези, почерпени от практиката. По-нататък авторът се насочва към следващия елемент на ФС – обедняването. И тук подробно и аргументирано е изяснено понятието обедняване и са разгледани различните му форми – намаляване на актива, увеличаване на пасива, пропускът да бъде увеличен актива на обеднелия. Посочена и добре изяснена е и връзката между обогатяването и обедняването, като правилно е направен изводът, тази връзка не трябва да се разглежда като причинна или каузална, а по-скоро като генетична, което според мен следва да се разбира, че както обогатяването, така и обедняването са последица от едни и същи факти. Този добре обоснован и правилен за мен извод представлява

научен принос на автора, който би следвало да има и отражение в практиката. Задълбочено е разгледан и въпросът за липсата на основание, което да обоснове обогатяването и респективно обедняването. В тази връзка, за да се стъпи на здрава теоретична основа, подробно е изяснено понятието „основание” като цел, правоотношение, юридически факт и пр., като подробно са изложени всички противоречащи си разбирания в доктрината по въпроса.

Вземането за имуществено уравнение, възникнало при осъществяване на предпоставките на чл. 59 ЗЗД, е предмет на изследване в четвърта глава от съчинението. Изяснени са неговото възникване, настъпване на изискуемостта му, страните по правоотношението, както и правилото за приоритета на по-малката стойност на обогатяването и обедняването. Съществено практическо значение има изследването в частта му за изчисляване на размера на вземането, неговите особености, в това число и определяне на релевантния момент, към който следва да се определи размерът на вземането. В тази връзка правилно и аргументирано авторът поддържа, че трябва в общия случай да се следва принципа на актуалното обогатяване. В рамките на тази глава са изследвани също влиянието на инфлацията върху размера на вземането, погасителната давност, в рамките на която се изсрочва това вземане, значението на риска, вината и действията в личен интерес от страна на обеднилия се.

В заключението на дисертационния труд са обобщени основните резултати на изследването, посочени са въпросите, по които авторът предлага нов поглед върху изследваните от него проблеми и които внасят нови моменти при тълкуването и прилагането на правилото на чл. 59 ЗЗД.

2.4. Обща оценка на изложението и качествата на дисертанта като изследовател на правни проблеми

Като цяло дисертационният труд се отличава с богатство и многопластовост на разгледаните от автора хипотези, а изложението е добре структурирано и има завършен вид. Езикът е точен и разбираем, а стилът на изложение - висок. Поддържаните от автора тези са логично и подробно аргументирани с доводи, почерпени от самостоятелен задълбочен анализ, сравнителноправен анализ, от съдебната практика и от научния апарат, с който авторът умело борави. Цялостното ми впечатление при прочита на дисертационния труд е, че дисертантът притежава изключително задълбочени познания в сферата на частното право и по-конкретно облигационното право, познава отлично уредбата на изследваното правно явление в редица чужди държави, демонстрира много добри способности за самостоятелни научни изследвания и проявява научна смелост да заявява ясно поддържаните от него тези и да критикува с научни аргументи. Наред с това следва да се отбележи, че авторът познава в детайли българската съдебна практика и може критично да я анализира, има поглед върху разглежданите въпроси и

от практическа гледна точка, което му позволява да открие важните практико-приложни проблеми, да насочи изследователските си усилия върху тях и да предложи своята интерпретация, а там където е необходимо и да направи предложения за алтернативно на възприетото в практиката тълкуване и прилагане на закона. Изложението показва също, че авторът умее да води етична и ползотворна задочна научна дискусия с цитираните от него автори, независимо дали споделя или оспорва тяхното становище по един или друг разглеждан от него в работата въпрос.

3. Научни и научно-приложни приноси

Дисертационният труд разкрива множество научни и научно-приложни резултати, които могат да бъдат определени като приноси в развитието на правната наука у нас. Без претенция за изчерпателност, по-важните от тях според мен са следните:

- дисертацията представлява първото в българската правна доктрина цялостно и систематизирано теоретично изследване, посветено специално на общия иск за неоснователно обогатяване, уреден в чл. 59 ЗЗД и като такова представлява научна новост;

- разкриването на историческите корени на идеята за общия иск за неоснователно обогатяване, нейното развитие и сравнителноправното ѝ изследване се правят за пръв път в българската правна книжнина;

- подробното и задълбочено изясняване на субсидиарността на непрестационната кондикция, изграждането на теоретично понятие за нея, разкриване на съдържанието ѝ, както и посочване на причините за субсидиарността на иска по чл. 59 ЗЗД;

- много добре аргументираната теза за абсолютната липса на алтернативно защитно средство, чрез което може да се отстрани обедняването;

- изградената от автора стройна теоретична конструкция за обяснение на липсата на „друг иск“ като предпоставка за прилагане на чл. 59 ЗЗД чрез теорията за конкуренция на притезанията, както и аргументираната критика към обяснението, че субсидиарността следва от липсата на друго субективно право, възникнало на договорно/деликтно основание или иск за защита на вещно право;

- правилният извод, че неспазването на изискването за липса на друг иск представлява материалноправна, а не процесуална предпоставка на иска по чл. 59, ал. 2 ЗЗД, поради което, ако е имало сруго средства за защита, искът следва да се отхвърли като неоснователен, а не да се остави без разглеждане като недопустим;

- анализът на въпроса за прилагане на правилото на чл. 59 ЗЗД, когато се окаже, че другият иск за имуществено уравнение бъде изгубен или се окаже неефективен;

- важен теоретичен принос е изясняването на механизма на настъпване на обогатяването и добре аргументираната теза, че връзката между обедняването и обогатяването има генетичен характер;

- изграждането на по-широко понятие за „основание”, което да обясни всички случаи на непряко обогатяване между три и повече лица, като под основание да се разбира както правоотношение между обеднелия и трето лице, така и между третото лице и обогатилия се;

- очертаването на връзката между субсидиарност и липса на основание в контекста на обосноваването от автора по-широкото разбиране за основание;

- изследването на момента, с оглед на който се определя размера на вземането за имуществено уравнение, както и значението на риска, вината и действията в личен интерес на обеднелия се при определянето му.

- обосноваването на критиката на възприетите с ПП на ВС № 1/1979 г. разрешения, с което се повдигат важни въпроси за преосмислянето на част от тях.

4. Критични бележки и препоръки

Критични бележки към представения за публична защита дисертационен труд, свързани с правилността на защитените от автора тези, нямам. Респектиран съм от дълбочината и логиката на изложението. Единствено мога да направя някои препоръки от техническо естество и за евентуално допълване, които авторът по негова преценка може да възприеме, ако реши да публикува своето изследване, което аз лично препоръчвам:

- бързата ориентация в работата е в известна степен затруднена поради твърде подробното съдържание, което не намирам за погрешно като подход, но препоръчвам да се добави и т.н. кратко съдържание. При евентуално издаване на съчинението като книга то би помогнало на читателя по-бързо да намери отговор на проблем, чието разрешение търси;

- макар и безспорно подробна, работата би спечелила като изчерпателност, ако бе направена съпоставка между иска по чл. 59 ЗЗД и с още някои правни фигури, освен разглеждане, в основата на които стои принципът за недопускане на неоснователно обогатяване - напр. с воденето на чужда работа без поръчка/пълномощие (напр. гесцията се споменава само инцидентно във връзка с формите на обогатяване на с. 231-232 и бел. 888 под линия) или с вземанията на подобрителите на чужд имот, които съпоставки биха могли да дообогатят гл. 2, § 3, т. 3.3. и с които би се очертало още по-ясно съдържанието на понятията „субсидиарност” и „друг иск”, и оттам приложното поле на общия иск за неоснователно обогатяване;

- препоръчително е също на места да се опрости изказа и да се премахнат натоварващи го паразитни фрази и думи, за да стане изложението още по-четивно, като това няма да се отрази на точността и високото ниво на научния език, с който борави авторът.

Направените в тази точка от становището ми бележки следва да се приемат само като препоръки за прецизиране и евентуално допълване (по преценка на автора) на изложението като съдържание, ако същото бъде предложено за публикуване, което с оглед на високото теоретично ниво на изследването и на практическата му значимост силно препоръчвам на автора. Тези бележки по никакъв начин не променят общото отлично впечатление от дисертационния труд, нито омаловажават достойнствата му или неговите забележителни научни и научно-приложни резултати.

5. Оценка на автореферата и публикациите на автора по темата на дисертацията

Представеният автореферат се състои от 44 страници. В него са очертани накратко предметът и целите на изследването, както и използваните методи. В стегнат и систематизиран вид правдиво и достъпно е представено съдържанието на дисертацията, както и постигнатите основни научни и научно-приложни резултати, като коректно е изразено и авторовото мнение относно направените научни приноси. Изложението в автореферата е ясно, синтезирано и дава добра възможност за първоначална ориентация в най-важните от теоретична и практическа гледна точка проблеми, изследвани в работата, както и за позицията на автора по всеки един от тях.

По темата на дисертацията дисертантът е направил 12 публикации по отделни съществени проблеми (11 статии в научни списания и 1 доклад, изнесен на научна конференция), обхванати впоследствие в цялост в дисертационния му труд, които решително надхвърлят минималните национални наукометрични критерии. Чрез тези публикации част от тезите на автора са популяризирани и са станали достояние на правната общност. Те затвърждават впечатлението, че дисертантът притежава задълбочени познания в сферата на частното право, както и отлични способности за самостоятелни научни изследвания, които, уверен съм, ще продължат в следващите години.

6. Заключение

С оглед на гореизложеното считам, че представеният за публична защита дисертационен труд на тема **„Искът по чл. 59 ЗЗД”** отговаря напълно и дори значително надхвърля изискванията, уредени в чл. 6, ал. 3 от Закона за развитието на академичния състав в РБ (ЗРАСРБ) и чл. 27 от Правилника за прилагането му. Убедено давам положителна оценка по

смисъла на чл. 10, ал. 1, изр. 2 ЗРАСРБ на защитавания труд, поради което ще гласувам в подкрепа на предложението за даване на **образователната и научна степен „доктор” на автора на дисертацията – Ирина Веселинова Богданова** по научната специалност „Гражданско и семейно право” в професионално направление 3.6. „Право”.

26.05.2021 г.

Член на научното жури:

(доц. д-р Мирослав Димитров)